

**Філософія освітнього
простору вищої школи:
психологічний та
психолінгвістичний дискурс**

Робота присвячена психологічним питанням життєдіяльності вищої школи, підготовки фахівців психологічних та педагогічних спеціальностей; висвітлюються результати психологічних спостережень за формуванням професійних компетенцій здобувачів вищої освіти, їх особистісним та професійним зростанням у процесі навчання та оволодіння освітніми компонентами психологічного спрямування. У монографії акумульовано нові надбання психологічної науки з питань вікової та педагогічної психології, медіапсихології, конфліктології, психологінгвістики, психології вищої школи.

Матеріали монографії будуть корисні для здобувачів вищої освіти, викладачів, практикуючих психологів, вчителів.

ФІЛОСОФІЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ
ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ
ДИСКУРС

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ — 2022

УДК 159.98:371.132
Ф 56

Рецензенти:

Волюшина В. В. — доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Корнієнко І. О. — доктор психологічних наук, професор, доцент кафедри психології Мукачівського державного університету;

Мірошник З. М. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 12 від 29. 12. 2021 року)*

Філософія освітнього простору вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс: колективна монографія / за ред. Н. В. Корчакової.
Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022. 468 с.

ISBN 978-611-01-2490-4

Робота присвячена психологічним питанням життєдіяльності вищої школи, підготовки фахівців психологічних та педагогічних спеціальностей; висвітлюються результати психологічних спостережень за формуванням професійних компетенцій здобувачів вищої освіти, їх особистісним та професійним зростанням у процесі навчання та оволодіння освітніми компонентами психологічного спрямування. У монографії акумульовано нові надбання психологічної науки з питань вікової та педагогічної психології, медіапсихології, конфліктології, психологінгвістики, психології вищої школи.

Матеріали монографії будуть корисні для здобувачів вищої освіти, викладачів, практикуючих психологів, вчителів.

УДК 159.98:371.132

ISBN 978-611-01-2490-4

© Колектив авторів., 2022.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2022.

Передмова

Одним із обов'язкових завдань вищої школи є постійне оновлення наукової інформації, на основі якої відбувається професійне становлення та особистісне зростання майбутнього фахівця. Особливу значущість принцип оновлення набуває в умовах глобалізації інформаційних потоків, зростання їх інтенсивності та екстенсивності, посилення інтеграційних процесів та поглиблення міжпредметних зв'язків. Завдання викладача вищої школи – забезпечити здобувачам вищої освіти рух у сучасному інформаційному просторі, який сприятиме формуванню їх професійної компетентності, належного рівня ерудованості та високої конкурентоспроможності.

Матеріали наукової монографії присвячені висвітленню психологічних аспектів життєдіяльності вищої школи та розвитку психологічних компетенцій майбутніх фахівців. У першому розділі «Психологічні передумови формування студентоцентрованого середовища вищої школи» обговорюються питання психологічного благополуччя учасників освітнього процесу, наголошується, що одним із вимірів якості вищої освіти є регулярний моніторинг якості життя студента як основного суб'єкта освітнього процесу. Для роздумів виокремлюються центральні тенденції становлення особистості – її спрямованість на розвиток та об'єктивні досягнення й особливості суб'єктивних переживань, формування здорового ставлення молоді людини до себе. Стверджується, що «студентоцентрований підхід» забезпечує взаємоузгодженість понять «якість освіти» та «психологічне благополуччя», оскільки перше обґрунтовує належний показник сучасної вищої освіти, а друге – якість життя людини.

У наукових матеріалах першого розділу обговорюються також питання формування індивідуального образу світу молоді людини, розвиток у студента унікальної здатності творити

власний особистісний простір, будувати стосунки із оточуючим світом, окреслювати найбільш важливі умови своєї життєдіяльності. Звертаючись до розкриття детермінуючих чинників розвитку вищої освіти, автори монографії піднімають питання про роль керівника установи, розвиток його творчого потенціалу, як предиктора прогресивних змін освітнього простору.

Другий розділ колективної монографії присвячений висвітленню психологічної інформації щодо розвитку комунікативної та соціальної компетентності майбутніх фахівців педагогічної та психологічної галузей; їх здатності діяти асертивно у ситуаціях проблемного характеру, протистояти конфліктам; організовувати роботу по запобіганню і корекції девіантних схильностей у майбутніх вихованців на основі розвинених рефлексивних позицій психолога-фахівця. Особлива увага у розділі присвячується питанням розвитку психологічних передумов медіаграмотності та медіакультурних смаків здобувачів вищої освіти, розвитку їх критичного ставлення до інформаційних потоків, що транслюються у сучасних засобах масової інформації.

Третій розділ «Психолінгвістичні основи підготовки здобувачів вищої освіти» присвячений аналізу психологічних основ засвоєння іноземної мови, використання діалогічних моделей у навчанні говорінню іноземною мовою, розвитку сприйняття і розуміння студентами іншомовних мовленнєвих конструкцій.

Наукові матеріали підготовлені творчим колективом науковців-викладачів п'яти вищих навчальних закладів України у руслі реалізації програм національної інтеграції досліджень, підвищення їх ефективності, взаємообміну та трансферу наукових знань. У підготовці матеріалів взяли участь викладачі Рівненського державного гуманітарного університету, Криворізького державного педагогічного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка, Міжнародного економіко-гуманитарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Науковий проект спрямовується на зміцнення творчих зв'язків між спорідненими вищими навчальними закладами та забезпечує координацію наукових пошуків і впровадження їх результатів у освітню практику.

Питання організації наукових спостережень та висвітлення їх результатів у колективній монографії схвалені Комітетом з етики наукових досліджень психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету та відповідають Етичному кодексу психолога.

Наталія Корчакова

Частина 1

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Наталія Савелюк

Психологічне благополуччя майбутніх освітян як суб'єктна складова студентоцентрованого викладання

*Якщо Ви хочете мати щасливе життя,
ви повинні бути прив'язані до мети,
а не до людей або речей*

Альберт Ейнштейн

Намагання України повноцінно увійти (а ще точніше – повернутися) в європейський соціокультурний простір, актуалізували проблему синхронізації аксіологічних і правових векторів її освітньої системи з державами ЄС. Особливою мірою це стосується перманентних трансформацій у сфері вищої освіти, зокрема, освіти педагогічного спрямування. Адже теперішні студенти за декілька років самі стануть повноправними суб'єктами діяльності та свідомо й несвідомо впливатимуть на особистісне зростання молодших поколінь. А тому, маючи відповідні важелі, вже сьогодні науково-педагогічна спільнота повинна дбати за підтримку і розвиток різних вимірів благополуччя студентської молоді – фізичного, психологічного, духовного.

Заявлений вектор проблеми сформувало й усвідомлення того факту, що чимала частка здобувачів вищої освіти, одразу після завершення навчання у вітчизняному ЗВО, або навіть ще упродовж такого навчання, виїжджає за кордон. Тобто, здобувши певний фізичний, психічний, особистісний потенціал, українська молодь починає реалізовувати його в межах іншої країни.

Причини цього масового явища нашої реальності – багатогранні та складні. І одна серед найважливіших із них – особливості балансу психологічного благополуччя/неблагополуччя, самоусвідомлення особистістю його чинників і власних можливостей щось змінити.

У зв'язку із зазначеним вище, ми стверджуємо, що задекларований системою вищої освіти студентоцентризований підхід не буде повноцінним без урахування специфіки психологічного переживання студентством власного стану як більш або менш благополучного. Інакше кажучи, одним із вимірів якості вищої освіти, яка визначається, між іншим, мірою реалізації згаданого підходу, повинен бути регулярний моніторинг якості життя студента як основного суб'єкта освітнього процесу. Очевидно, що загальні соціально-економічні умови (перебування країни у стані гібридної війни, хронічні економічні кризи, втягненість у світову пандемію і т. ін.) є однаковими для переважної частини населення України. Й усе-таки одні її громадяни виїжджають за межі своєї держави в пошуках «кращого життя», а інші не лише залишаються жити та працювати тут, а і почуваються успішними, щасливими, самореалізованими.

Отож, незважаючи на вже існуючі доволі ґрунтовні розробки зазначеної проблеми, необхідно продовжувати моніторингові дослідження особливостей психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти в умовах складного українського сьогодення. При цьому, наша увага саме до студентів педагогічних ЗВО зумовлена тим, що це – освітяни на стадії первинної професіоналізації. Саме вони своїм безпосередньо-емоційним впливом і відповідними висловлюваннями незабаром більшою або меншою мірою обумовлюватимуть психологічне благополуччя дітей різного віку. А тому цілком слушно відповідні переживання студентів – майбутніх педагогів, не тільки детально вивчати, а й у міру необхідності та можливості професійно коригувати ще під час їх учбово-професійної діяльності у ЗВО.

Проблема психологічного благополуччя у класичних і сучасних дослідженнях. «Психологічне благополуччя» – не такий простий конструкт, як може видаватися на перший погляд. Можливо, він навіть не менш складний, аніж системотвірна і засаднича у психології «особистість». Адже досі не вироблено єдиного загальновизнаного наукового підходу до визначення і вимірювання відповідної суб'єктної реальності. Натомість поруч із цим конструктом співіснують поняття «психічне здоров'я», «суб'єктивне благополуччя», «щастя» й ін. А проте, у своєму теоретичному дискурсі, ми зупинимося лише на «психологічному благополуччі». Активні дослідження психологічного благополуччя розпочалися, насамперед, у США у другій половині ХХ століття. Спочатку воно теоретично визначалося та емпірично вимірювалося як співвідношення «позитивних і негативних афектів».

Ф. Брайянт і Дж. Верофф (F. Bryant, J. Veroff) спочатку в 1952, а потім і у 1976 роках зібрали вагомий масив відповідних емпіричних показників на двох репрезентативних вибірках дорослого населення країни. За результатами факторного аналізу в обох хронологічно розділених випадках виокремлено три основні виміри психологічного благополуччя: «щастя», «відсутність напруження» та «особистісна адекватність». Крім того, виявлена дослідниками структура емпірично обґрунтовує два основні аспекти самооцінювання. По-перше, позитивна та негативна самооцінки, хоча і пов'язані між собою, проте утворюють два відносно автономні виміри. По-друге, усвідомлена компетентність людини щодо власного життя, корелює з обома видами самооцінок, але так само є чітко відокремленим від них виміром [232].

На вибірці британських респондентів П. Ворр (P. Warr) експлікував та у 1978 році описав три дещо відмінні специфічні аспекти психологічного благополуччя :

- фінансова і сімейна тривога;
- тривога за здоров'я;

- оцінка актуального життя в цілому.

Отримані показники успішно порівнювалися з даними американських дослідників у цій сфері. За його власним висловлюванням, П. Ворр обґрунтовує дослідження повсякденного життя як «нормальної психології» [326]. У 1988 році Р. Бар-Он теоретично та операціонально еклектичний конструкт психологічного благополуччя піддав системному аналізу у своїй науковій роботі на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Стратегія його комплексного дослідження передбачала чотири основні фази:

- кластеризацію різних змінних і виокремлення ключових факторів, які стосуються психологічного здоров'я з огляду на клінічний досвід автора та огляд спеціальної літератури;

- формулювання концепту психологічного здоров'я «апріорі», тобто такого, що базується на операціональних дефініціях виокремлених факторів;

- побудову такого дослідницького дизайну, який апробував би розроблений концепт;

- інтерпретацію отриманих результатів та їх практичного застосування.

За результатами відповідного дослідження вчений стверджує, що найбільш валідними та надійними факторами психологічного благополуччя є «Самоповага», «Міжособистісні стосунки», «Автономія», «Вирішування проблем», «Асертивність», «Випробовування реальністю», «Стресостійкість», «Самоактуалізація» і «Щастя» [221]. А найвідомішою і найпопулярнішою, принаймні для українських фахівців, залишається розроблена вже у 1990-х рр. К. Ріфф зі співробітниками шестифакторна модель психологічного благополуччя. Модель охоплює наступні виміри: «Автономія», «Управління навколишнім середовищем», «Особистісне зростання», «Позитивні стосунки з іншими», «Ціль у житті» та «Самоприйняття». Вона була апробована у США на національно

репрезентативній вибірці дорослих (понад тисяча осіб віком від 25 років), котрі взяли участь у телефонних інтерв'ю. Група дослідників емпірично довела, що дана модель є найбільш адекватною у річизі загальних теорій здоров'я та добробуту – порівняно з такими окремими індикаторами благополуччя, як «позитивний та негативний афекти» або «задоволеність життям» [308]. Як зазначають К. Ріфф і Б. Сінгер, розроблена ними теорія – це «модель позитивного особистісного функціонування», що обґрунтовується різними сферами науки та філософії. Вона опирається на вивчення як окремих життєвих подій, так і тривалого людського досвіду. Також модель узагальнює життєві історії і психологічно вразливих, і психологічно стійких осіб, тобто, за словами своїх творців, вона розроблена на «перехресті вимірів депресії та благополуччя» [309]. Важливо зазначити, що сконструйована на вибірці представників так званого «західного світу», модель психологічного благополуччя була успішно апробована і на респондентах зі «східного світу». Наприклад, у Китаї Ч. Шеунг-Так та А. Чан за допомогою «Шкали» К. Ріфф виміряли психологічне благополуччя на вибірці дорослого населення Гонконгу. В цілому, отримані емпіричні результати підтвердили слушність саме шестифакторної моделі психологічного благополуччя [312].

Поряд із численними поліфакторними дослідженнями у цій сфері, як варто зазначити, традиційно у дослідженнях психологічного благополуччя продовжують виокремлюватися два класичні ракурси. Перший із них – гедоністичний, зосереджується на щасті, яке глобально визначається як присутність позитивного афекту та відсутність негативного афекту. Інший – евдемонічний, зосереджує увагу на повноті та глибині життя. На ці дві класичні традиції у своїх аналітичних дослідженнях опираються, зокрема, Е. Десі та Р. Райан [240]. Саме такий підхід залишається одним із основних у сучасній світовій психології. Так, у «Психологічному словнику» Американської психологічної асоціації благополуччя визначається як «стан

щастя і задоволеності з низьким рівнем переживання дистресу, загальним хорошим фізичним та психічним здоров'ям, світоглядом, або хороша якість життя назагал» [328].

У сучасному дедалі більш складному і глобалізованому світі, як зазначає Ф. Оіроа-Ороса, зростає значущість поліметодологічних і міждисциплінарних підходів до вивчення психологічного благополуччя. Відповідні дослідження повинні включати в себе, поряд із вимірюваннями власне психологічного благополуччя та психічного здоров'я, також економічні, гендерні, расові, етнічні змінні, тобто, всі класичні індикатори стратифікації умовних соціальних спільнот, а також розподілу обмежених ресурсів між ними. Крім того, до уваги повинні братися тенденції, спричинені війнами та міграцією людей, а також їх «стигматизацією» на основі належності до тих або інших меншин (субкультурних спільнот, сексуальних меншин, груп людей із особливими потребами й т. ін.) [247].

На основі поліфакторного аналізу, здійсненого на базі даних із 21 країни, К. Рутгері, Е. Гарсія-Гарзон, А. Магуїр, С. Метз та Ф. Хупперт (2020) стверджують: благополуччя, у психологічному сенсі, це дещо більше, аніж просто щастя і задоволеність життям; в економічному відношенні воно теж не дорівнює об'єктивним показникам ВВП [305]. На думку вчених, благополуччя – найважливіша складова та критичний індикатор соціальної політики. У своєму дослідженні вони розглядають наступні виміри психологічного благополуччя: «компетентність», «емоційну стабільність», «задоволеність», «сенсація», «оптимізм», «позитивні емоції», «позитивні стосунки», «стійкість», «самоповагу» і «вітальність». Констатована загальна закономірність вищого рівня психологічного благополуччя в країнах із вищим загальним рівнем добробуту, і навпаки. З усім тим, країни, подібні за таким узагальненим індикатором, можуть мати доволі відмінні показники за окремими вимірами психологічного благополуччя. Це стосується, наприклад, Фінляндії та Норвегії. Мешканці першої, зокрема,

характеризуються істотно вищим індексом самоповаги, тоді як другої країни – вищими показниками емоційної стабільності й ін. [305].

В Україні О. Гринів (2014), намагаючись синтезувати різні групи підходів, запропоновані зарубіжними дослідниками (гедоністичні та евдемоністичні теорії, концепцію позитивного особистісного функціонування, ракурс збереження психофізіологічних функцій, а також трактування цілісного суб'єктивного переживання особистості), пропонує власну модель психологічного благополуччя. В цій моделі чотири теоретично виокремлені авторкою групи підходів формують умовну систему координат із двома основними вимірами:

- вісь ОХ – з діаметрально протилежними параметрами «збереження рівноваги» («спокій», «гармонія») та «розвиток» («рух», «реалізація»);

- вісь ОУ – з полюсами «суб'єктивні переживання особистості» (задоволення/незадоволення власним життям) та «об'єктивні досягнення» (життєвий успіх, матеріалізований у доступній для сприйняття іншими формі).

У рамках цієї моделі вчена пропонує розглядати психологічне благополуччя як відносно стійке й цілісне суб'єктивне переживання, основою для якого є рефлексивна позиція особистості та глибокий аналіз нею власного життєвого шляху [34].

В унісон із такою позицією, В. Олефір (2012) досліджує особистісний потенціал людини як фактор її психологічного благополуччя [130]. Услід за Д. Леонтєвим, учений розуміє зазначений потенціал як «інтегральну системну характеристику індивідуально-психологічних особливостей, що лежить в основі здатності особистості виходити із стійких внутрішніх критеріїв та орієнтирів у своїй життєдіяльності та зберігати стабільність смислових орієнтацій, ефективність діяльності на тлі тисків і зовнішніх умов, що змінюються» [130, с. 223]. Згідно з емпіричними даними В. Олефіра, позитивна кореляція

психологічного благополуччя з особистісним потенціалом опосередковується активнішим вибором благополучною людиною конструктивних копінг-стратегій у важких життєвих ситуаціях.

У загальних рамках концепції Д. Леонтьєва розвиває власні дослідження і Г. Хафізова (2013), котра емпірично вивчила взаємозв'язок психологічного благополуччя з особливостями сенсожиттєвих орієнтацій особистості. Вченою встановлено, що чим вищий рівень психологічного благополуччя, тим вираженішими є наступні фактори осмисленості життя: наявність мети у майбутньому; сприйняття життя як емоційно насиченого та наповненого сенсом; задоволеність власною самореалізацією; впевненість у можливості робити життєвий вибір за власними критеріями тощо [188].

Одна з необхідних основ повноцінного такого вибору – безумовне самоприйняття, взаємозв'язок якого із психологічним благополуччям дослідили Л. Засєкіна і В. Майструк (2017). Самоприйняття вони визначають як здорове ставлення до себе, яке допомагає об'єктивно оцінювати власні ефективні та неефективні сторони належним чином і, в міру потреби, формулювати задачі на саморозвиток. Інакше кажучи, самоприйняття – це не пасивний феномен, а активна спрямованість особистості на подолання деструктивних когнітивних та поведінкових стратегій, що і визначає її психологічне благополуччя [59].

На іманентній активній феноменології психологічного благополуччя акцентує увагу також Л. Сердюк (2019). Учена зазначає, що воно функціонує лише у своїй динаміці й тому може розглядатися як такий особистісний мотиваційний параметр, ступінь вираженості якого залежить від реалістичності, структурованості, цілісності, узгодженості минулого, теперішнього та майбутнього, а також від життєвої перспективи людини. Вивчаючи взаємозв'язок психологічного благополуччя та самодетермінації, Л. Сердюк виокремлює наступні спільні

компоненти в їх структурі: цілі; цінності та смисли; усвідомленість життєвого шляху; перспективу майбутнього; мотивацію саморозвитку та самореалізації; самоефективність; самоставлення та автономію особистості; розуміння свого потенціалу та віра у свої можливості; здатність свідомого контролю, оцінки своїх досягнень і перспектив; включеність у соціальне життя [155].

Важливо зазначити, що психологічне благополуччя має не тільки внутрішні – особистісні детермінанти, а й зовнішні – соціально обумовлені. Так, за даними емпіричного дослідження О. Ковальчук та О. Канциренко (2016), виявлено наступні статистично значущі позитивні кореляції між факторами психологічного благополуччя та компонентами соціальної відповідальності особистості: особистісного зростання – з моральною свідомістю та альтруїзмом; позитивних відносин з іншими – із громадянською свідомістю, законосвідомістю, альтруїзмом і загальним показником зазначеної відповідальності; цілі у житті – з моральною свідомістю [78].

Л. Джаббарова (2016) за результатами емпіричного вивчення проблеми констатує, що з-поміж усіх видів соціальної ідентичності психологічне благополуччя найтісніше пов'язане із громадянською та національною ідентичностями. Воно прямо корелює як із загальним рівнем позитивної громадянської ідентичності, так і з окремими її параметрами: рівнем самоідентифікації із громадянами країни, показником міри значущості для особи зазначеної самоідентифікації та мірою її прояву в поведінці. Крім того, психологічне благополуччя позитивно корелює з мірою ідентифікації зі своєю етнічною групою та з мірою задоволеності своєю національною належністю [43]. Повертаючись до проблеми, порушеної ще у вступі, можемо тепер упевнено стверджувати, що проживання на теренах власної країни, поруч зі своїми співгромадянами, в межах власної національної, етнічної спільноти – одна з найвагоміших

зовнішніх передумов переживання психологічного благополуччя особистістю.

В цілому, як слушно зазначають Г. Ложкін та К. Васильченко-Деружко (2021), психологічне благополуччя є складним, багаторівневим соціально-психологічним утворенням, яке формується у процесі соціалізації у системі відносин особистості у соціумі, а також розвивається під впливом соціально-психологічних настановлень та стратегій поведінки. Два основні рівні, на яких в основному аналізується поняття «психологічне благополуччя»: це функціональний та компонентний рівні. На першому – констатується позитивне функціонування особистості як основа її благополуччя, а на другому – його розглядають як ставлення до себе та інших, до умов свого життя, власних ресурсів та умов їх актуалізації у варіативних обставинах життя [91].

Важливо не тільки констатувати той чи інший рівень психологічного благополуччя індивідуального або колективного суб'єкта, а й вивчати різнорівневі його чинники. Для прикладу, Л. Яворовська та Г. Філоненко класифікують детермінанти психологічного благополуччя на чотири групи: 1) зовнішні (біологічні, соціальні, матеріальні); 2) особистісні (властивості темпераменту, риси характеру тощо); 3) міжособистісні (ефективна міжособистісна взаємодія, соціально значущі досягнення); 4) суб'єктивно-особистісні (домінування позитивного афекту, задоволеність життям) [209].

Дещо з іншого теоретичного ракурсу основні групи чинників, які впливають на психологічне благополуччя, виокремлює Ю. Кашлюк (2016) :

- соціально-економічні (наприклад, рівень матеріального статусу);
- соціокультурні (вплив моделей культури);
- біологічні (зокрема, генетичні фактори);

- психологічні (стосуються поняття «суб'єктивне благополуччя»).

Своєю чергою, у структурі групи психологічних факторів, згадуються: задоволеність життям як інтегральна когнітивно-емоційна оцінка; функціональний статус (психічний та психофізіологічний стан); ціннісно-мотиваційна сфера (як загальна усвідомленість життя, так і індивідуальна система пріоритетів); уміння використовувати наявні можливості для досягнення значущих цілей; соціальне благополуччя (як соціальна підтримка, відкритість у взаєминах, відсутність конфліктів); самооцінка і самоствавлення (зокрема, впевненість у власних можливостях при подоланні негативних обставин); самоєфективність (як досягнення визначених цілей) [75].

Окремий значущий аспект досліджень чинників психологічного благополуччя особистості присвячений встановленню його взаємозв'язку з вірою. Згідно з даними нашого емпіричного студіювання, незважаючи на статистично вищий рівень загального суб'єктивного переживання благополуччя респондентами, котрі самоідентифікуються як «релігійні», вони приблизно однаково з атеїстами оцінюють власну задоволеність своїм життям за більшістю важливих показників («навчання та/чи «робота», «стосунки у сім'ї», «відпочинок» і т. ін.). За результатами цілісного дослідження ми констатували, що якщо на дифузний емотивний показник глобального психологічного благополуччя релігійних особистостей поширюється вплив окремих значущих для них механізмів психологічного захисту, то більш диференційованої та усвідомленої оцінки конкретних сфер життєдіяльності такий вплив переважно не стосується.

Деякою мірою суголосними з нашими даними є результати досліджень І. Ягієва. Він зазначає, що хоча релігійні особистості у середньому й демонструють відносно вищі показники індивідуального щастя та благополуччя, проте при більш поглибленому аналізі такі результати виглядають, щонайменше, дискусійно. Як стверджує автор, позитивні психологічні переваги

релігійності є не універсальними, а культурноспецифічними. Зокрема, у суспільствах із високим рівнем матеріального життя та демократії баланс психологічного благополуччя між релігійними й нерелігійними людьми приблизно однаковий, натомість позитивна значущість релігії є вищою у культурах із більшим поцінуванням релігійної традиційності [210].

В інших дослідженнях поняття віри трактується більш розлого, не обмежуючись її релігійними аспектами. Так, Н. Каргіна (2018), констатує тісний взаємозв'язок переживань психологічного благополуччя з вірою у справедливий соціальний світ. А саме: психологічно благополучна особистість характеризується як така, котра використовує віру як особистісну стратегію виживання та як особливий особистісний ресурс, що формує бар'єри для виникнення стресу в повсякденному житті [72].

Новітні ракурси дослідження проблеми психологічного благополуччя та його чинників в Україні – це життя в умовах неоголошеної війни й оголошеної пандемії. Зокрема, Г. Юрчинська та К. Грузинова поділили досліджену вибірку на три групи :

- особи, для котрих карантин став негативним чинником впливу на якість життя (погіршення фінансового стану, обмеження спілкування та ін.);

- особи, котрі відзначили позитивний вплив карантину на своє життя ;

- особи, на життя котрих карантинні обмеження майже не вплинули. Констатовано, що показники емоційного та екзистенційно-діяльнісного благополуччя закономірно є найвищими саме у представників другої підгрупи. Тоді як такі компоненти психологічного благополуччя, як управління оточенням і самоприйняття, а також переконання у справедливості світу, є найвищими у третій підгрупі [207]. М. Дворник (2020) аналізує психологічне благополуччя громадян України в умовах «очікуваного переходу від війни до миру».

Авторка виокремлює наступні основні його психологічні компоненти в контексті вже вкотре «перехідного» етапу розвитку нашої держави: відшукування позитивних стосунків з іншими, здійснення внеску в благополуччя інших, почуття компетентності та спроможності здійснювати осмислену активність, наявність персональних цілей, самоповага та оптимізм [41].

А тепер констатуємо, що у зазначених умовах, які в усій своїй невизначеності та складності усе-таки формують певний потенціал і для перманентного особистісного самопізнання й саморозвитку, дуже актуальною соціально-демографічною, віковою когортою для поглибленого наукового вивчення продовжує залишатися студентська молодь. Коротко зупинимось на основних характеристиках «студентського віку». Насамперед, зауважуємо, що одні вчені, наприклад, Д. Донцов та М. Донцова (2013), розглядають «студентський вік» як синхронний юнацькому періодові. Розцінюючи його лише як передумову вступу суб'єкта у доросле, самостійне життя. Відповідно, основними психологічними новоутвореннями, які визначають становлення особистості в цей період, називаються глибока рефлексія, розвинуте усвідомлення власної індивідуальності, формування конкретних життєвих планів, готовність до самовизначення у професії, настановлення на свідоме влаштування власного життя, активне формування світогляду та ін. [44].

В унісон із цими твердженнями, Л. Жданюк (2009) зазначає, що найвагоміша складова становлення особистості у зазначений період – активний розвиток самосвідомості. Це також найважливіший, вирішальний етап у формуванні світогляду. Активна рефлексія у вигляді роздумів над власними відчуттями й переживаннями, прийняття або відкидання певних переконань, поглядів чи інтересів, оволодіння компетентностями, набуття нового досвіду сприяють формуванню дійсно особистісного погляду на навколишній світ. Також усе це визначає критичну оцінку та ймовірну переоцінку раніше сформованих цінностей, як і зміни та розвиток сенсів власного життя [52].

Далі, найбільш загальні особливості студентського віку систематизує також С. Єфіменко (2012): перетворення мотивації та усієї системи ціннісних орієнтацій відповідно до учбово-професійної діяльності як провідної; цілеспрямоване набуття професійних компетентностей; інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з опануванням фахом; зміна характеру соціальних ролей; розвиток рефлексії; становлення когнітивної сфери; удосконалення інтелекту; розкриття потенційних можливостей [51].

Інші ж учені акцентують увагу на тому, що у період студентства людина вже переходить з юнацького у ранній дорослий вік. Як зазначає О. Гринів (2014), саме в цьому віковому періоді є важливі передумови для вирішення великої кількості завдань на життєвому шляху особистості. За умови її гармонійного формування відбувається адекватне усвідомлення зазначеного шляху як даності та зменшується дистанція між Я-реальним та Я-ідеальним. А успішно подолана криза ідентичності сприяє розвитку відповідальності за власне життя й уміння здійснювати автентичні життєві вибори. Саме зазначені процеси вчена і розглядає як необхідну передумову формування почуття психологічного благополуччя [33]. Аналогічні наукові погляди має С. Ревенко (2019), котра констатує, що відчуттю психологічного благополуччя у студентської молоді сприяють переживання і прийняття власної унікальності, цінності своєї особистості та якостей «Я», бажання відповідати ідеальному уявленню про себе і впевненість у собі, сприйняття себе як такої людини, котра здатна викликати повагу, симпатію, розуміння з боку інших, а також переживання своєї належності до соціального оточення [142].

Отож, М. Павлюк, О. Шопша і Т. Ткачук (2018) цілком слушно розглядають досліджуваний феномен як вагому передумову розвитку особистісної самостійності здобувача вищої освіти. У цьому аспекті найважливішими показниками психологічного благополуччя виступають наступні: особистісна

автономія; наявність чітких цілей та умов і ресурсів для їх реалізації; позитивні міжособистісні стосунки та емоційний комфорт; визнання своїх досягнень і здатність до автономних рішень у ситуаціях вибору. Разом із тим, автори стверджують, що автономія, яка передбачає можливість дистанціювання як від впливів зовнішнього оточення, так і від окремих аспектів минулого досвіду, на статистичному рівні значущості є меншою у студентів п'ятого курсу порівняно із третьокурсниками [134]. Окрім того, за даними Г. Панфілової (2014), четвертокурсники мають дещо вищі рівні самоставлення (відображеного самоставлення, самоцінності, самоприйняття, самоприв'язаності), натомість нижчі показники – відвертості та самозвинувачення. Їх самооцінка назагал вища, порівняно зі студентами молодших курсів. В ускладнених життєвих ситуаціях, при оцінці подій, вони є більш продуктивними та оптимістичними, вказують на більшу кількість подій – як радісних, так і сумних, минулих і майбутніх, а також мають менші показники оцінок суб'єктивних проявів невротичності [135].

З усім тим, як слушно наголошує Л. Березовська, психологічне благополуччя та задоволеність життям – не тотожні поняття. Так, під другим авторка розуміє загальне уявлення людини про психологічний комфорт, інтерес до життя, на противагу життєвій апатії. За даними Л. Березовської (2019), студенти четвертого курсу, порівняно з першокурсниками, почуваються істотною мірою психологічно благополучнішими. У старшокурсників більшою мірою виявляється послідовність у досягненні цілей, а також більш позитивним є загальне тло настрою [15].

Життєві цілі мають свій часовий континуум, який певним чином переживається й усвідомлюється їх суб'єктом. Важливі дані про взаємозв'язок часової перспективи студентів із їх психологічним благополуччям були отримані О. Сенік (2011). А саме: вищі показники психологічної стійкості, витривалості та суб'єктивного благополуччя притаманні здобувачам вищої освіти

Зміст

Передмова	3
-----------------	---

Частина 1.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Психологічне благополуччя майбутніх освітян як суб'єктна складова студентоцентрованого викладання <i>Савелюк Н.</i>	6
---	---

Теорія і практика становлення творчого «Я» особистості керівника закладу вищої освіти <i>Івашкевич Е., Набочук О.</i>	42
---	----

Особливості розвитку індивідуального образу світу студентів <i>Івашкевич Е., Хупавцева Н.</i>	107
--	-----

Частина 2.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТА МЕДІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Метакогнітивні предиктори розвитку комунікативної компетентності у фаховій підготовці здобувачів вищої освіти <i>Токарева Н.</i>	151
--	-----

Курс «Медіапсихології» як засіб розвитку критичного мислення студентів <i>Макаренко Н.</i>	184
--	-----

Асертивна стратегія як основа гармонізації стосунків та запобігання конфліктів у соціальних спільнотах
Корчакова Н. 219

Формування рефлексивної позиції майбутніх психологів у контексті підготовки до роботи з девіантними підлітками
Луцик Г. 259

Частина 3
ПСИХОЛІГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Психологічні механізми використання діалогічних моделей у навчанні студентів говорінню іноземною мовою
Михальчук Н., Харченко Є., Главінська Е. 286

Психологічні засади сприймання та розуміння студентами філологічних факультетів іншомовної форми
Івашкевич Е., Яцюрик А. 363

Список використаних джерел..... 430

Авторський колектив..... 464

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ФІЛОСОФІЯ
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ
ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ
ДИСКУРС

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 23.01.2022 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 29,25. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

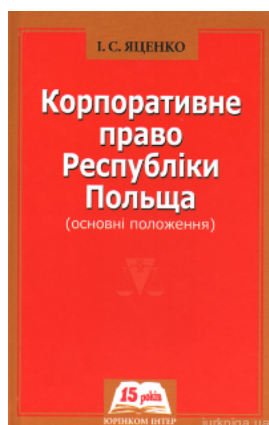
Кваліфікаційний іспит суддів:
навчально-практичний
посібник

Кримінальний кодекс
Республіки Польща

Кримінальна
психологія. Навчальний
посібник

Корпоративне право
Республіки Польща
(основні положення)

Постижение права.
Активация творческого
мышления юриста

Українська мова в
судово-процесуальній
сфері.
Навчально-практичний
посібник. Видання
друге

Перейти до галузі права
Філософія та психологія права

[Перейти на сайт →](#)